

Skogens arbetskraftsproblem.

Några resultat av en undersökning i mellersta Norrland.

Av Torsten Carlsson.

Det har under senare år blivit svårt att få folk att stanna i tunga eller på annat sätt obehagliga arbeten. Ännu svårare har det varit att rekrytera ny arbetskraft till sådana arbeten. Detta är redan ett känt och diskuterat industriellt arbetsmarknadsproblem.

Skogsbruket, som nästan enbart har att erbjuda grovarbete, och därtill mycket hårt sådant, har haft stark känning av flykten från de tunga arbetena. Under det senaste årtiondet har det inte varit möjligt att hålla arbetsstyrkorna fulltaliga. Visserligen ha, såvitt bekant, några katastroflägen för skogsindustriens virkesförsörjning inte uppstått. Men den omständigheten, att tillräckliga kvantiteter råvara nätt och jämnt kunnat anskaffas, betyder inte att allt nödvändigt och önskvärt arbete blivit utfört. Så behöver t. ex. en avsevärd del av virket av produktionstekniska skäl barkas redan i skogen. Endast en ringa del av detta arbete har under senare år blivit utfört. På sina håll har detta medfört besvärliga kvalitetsproblem inom cellulosaproduktionen. Vidare har skogsvården i oroande utsträckning fått eftersättas, vilket särskilt för Norrlands del är bekymmersamt, då skogsvårdsarbete där måste avsevärt intensifieras för att inte virkesförsörjningen i framtiden skall försämrats mycket allvarligt.

När Industriens Utredningsinstitut på våren 1949 påbörjade en ekonomisk utredning för Kramfors AB i syfte att skaffa material

för företagets framtidsplanering och samtidigt få tillfälle att ingående studera viktiga och för hela skogsindustrien gemensamma framtidsproblem, var det därför naturligt att frågor rörande skogsarbetskraften fingo en framträdande plats på arbetsprogrammet. Erfarenheterna från detta arbete, som baseras på ganska ingående studier av befolkningen, näringslivet och arbetsförhållandena i de bygder, varifrån Kramfors AB hämtar sitt virke, utgöra det huvudsakliga underlaget för denna uppsats. Värdefulla synpunkter ha emellertid erhållits från en del tidigare undersökningar på andra håll.¹

De frågor det främst gällt att besvara voro: Varför är det brist på arbetskraft inom det område, där bolaget bedriver skogsbruk? Vilka äro utsikterna att i framtiden få behovet av skogsarbetskraft täckt? Måste speciella åtgärder i någon form vidtagas för att tillgången på skogsarbetare skall säkras?

Undersökningsområdet och några drag i dess närings- och arbetsliv.

Kramfors AB skogsbruk är spritt över ett stort område. Av flera skäl var det emellertid nödvändigt att koncentrera undersökningarna till det område, som är markerat på vidstående karta, nämligen 25 socknar inom Ångermanälvens ådal från norska gränsen ned mot

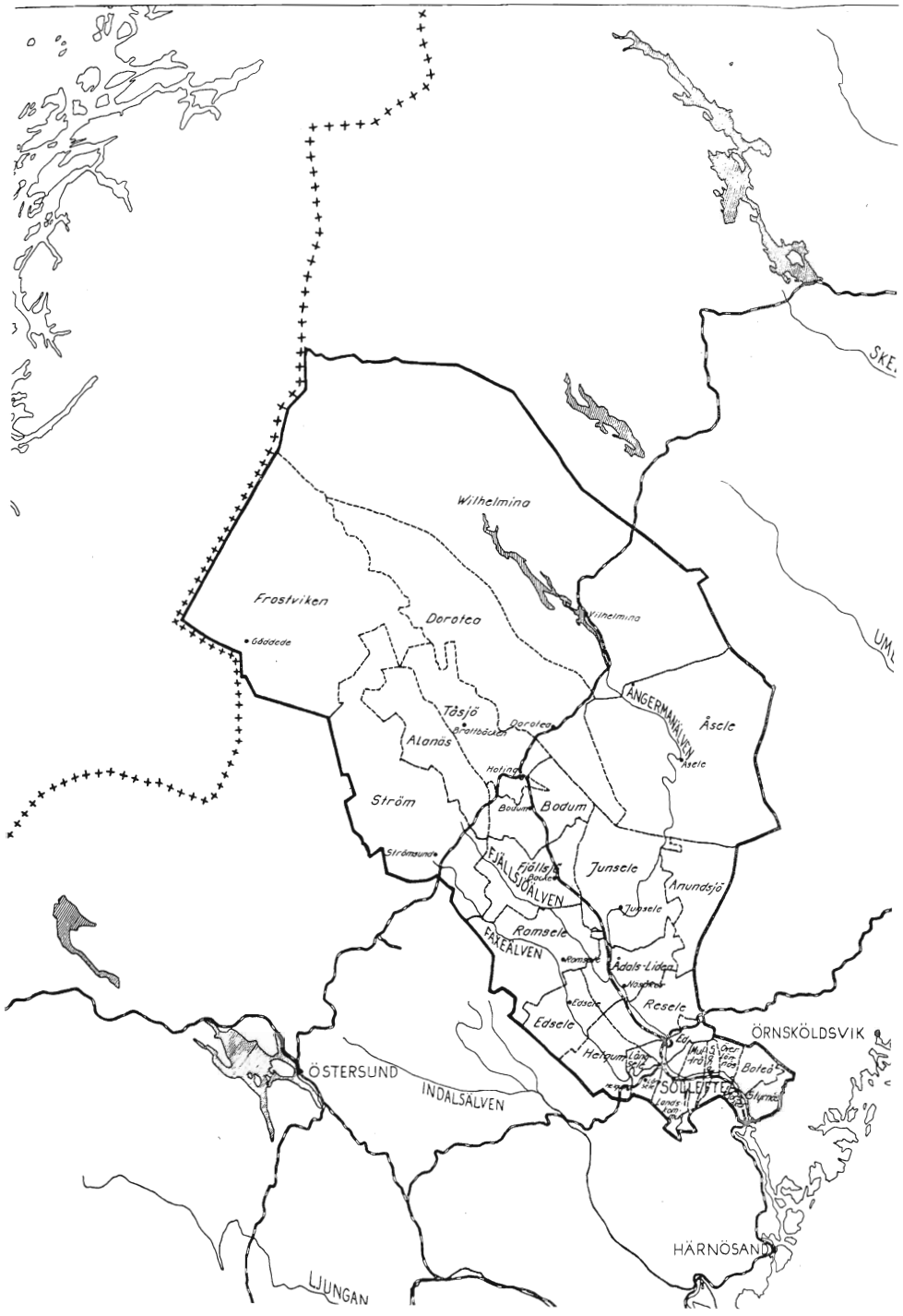
¹) *Hyrenius, H.*, Skogsbrukets arbetskraft. Filipstad 1947.
Ronge, E. W., Tillgång och behov av arbetskraft för skogsbruket i övre Norrland. (I: Tidskriften Skogen 1929.)
Wallander, J., Flykten från skogsbygden. Utg. av Industriens Utredningsinstitut. Sthlm 1948.
Wieslander, G., Arbetskraftsbalansen inom Norrbottens läns skogsbruk intill år 1970. Umeå 1948.
Sveriges Officiella Statistik, Skogsbygdens arbets- och levnadsvillkor. Del I—II. Sthlm 1937.
Tillander, T., P. M. med uppskattning av arbetskraftsbehovet inom skogsbruket i Norrland. (I: SOU 1949: 2, sid. 44.)

industriområdet vid kusten.¹ I fortsättningen kallas detta område Ångermanälvens ådal eller bara ådalen. Ur *näringsynpunkt* utgör det en naturlig enhet. Skogsbruk och jordbruk inta en dominerande plats. Bara några få mindre industriföretag finnas, vilka tillsammans sysselsätta mindre än 500 arbetare.

Som på de flesta andra håll i Norrland präglas *arbetslivet* av säsongväxlingar. Arbetsmarknaden måste omställas flera gånger om året, vilket betyder mycket spilltid och leder till många andra organisatoriska problem. Även det med säsongmässigheten sammanhängande mångsyssleriet är ett karakteristiskt drag. Arbetet inom jordbruk, skogsbruk, byggnads- och anläggningsverksamhet och även många hantverksbetonade yrken utföras sålunda i stort sett av en och samma kategori av folk. De viktigaste sysselsättningar, mellan vilka man delar sin tid, äro dock jordbruket och skogsbruket. Jordbruken äro i allmänhet små. I de övre och mellersta delarna av ådalen är den odlade arealen vanligtvis inte större än 2 à 3 hektar per brukningsdel och den ger inte sina ägare full försörjning. Här arbeta 50—60 % av den manliga befolkningen mellan 15 och 65 år under någon del av året i skogen. Det är från denna befolkningsgrupp, som bolagen få den utan jämförelse största delen av sina huggare och körare. De skogsarbetare, som inte ha någon anknytning till jordbruk, eget eller andras, äro få. Innehavarna av något större jordbruk utbjuda i allmänhet endast sina tjänster som körare. Det förefaller inte vara vanligt, att de som ha jordbruk på mer än 10 à 12 hektar åkerjord (till dessa jordbruk hör vanligtvis skog), över huvud taget arbeta i bolagens skogar.

Skogsbrukets stora roll för inkomstbildningen i Norrland är väl känd. Men det är ändå inte många, som anse skogsbruket vara

¹) Vilhelmina, Dorotea, Åsele, Frostviken, Alanäs, Ström, Tåsjö, Boden, Fjällsjö, Junsele, Ramsele, Ådalsliden, (en del av) Anundsjö, Resele, Edsele, Ed, Helgum, Långele, Sollefteå (landsf.), Multrå, Sånga, Överlänns, Boteå, Styrnäs och Torsåker.

huvudnäringen. Det är i stället jordbruket, som betraktas som den fasta punkten i tillvaron. Detta betraktelsesätt har givetvis sina orsaker. Sysselsättningen i skogsbruket har varit osäker och konjunkturkänslig, men förklaringen ligger säkert också på det psykologiska planet. Under industrialismens genombrottsår deltog den bofasta och självägande befolkningen endast i liten utsträckning i skogsarbetet. Detta utfördes av från olika delar av landet hopsamlat »löst folk», varför skogsarbetet fick dåligt socialt anseende. Även om man numera i viss mån reviderat sin uppfattning, finns det en hel del av de gamla värderingarna kvar, vilket, såsom kommer att visas längre fram, under senare år inverkat på arbetsmarknaden.

Ytterligare ett drag i områdets arbetsliv bör framhållas. De övre delarna av området, de som ligga närmast fjällen, äro förhållandevis sent koloniserade. De bebos av folk, som fortfarande har mycket av nybygggarmentaliteten kvar. Jordbruket avkastar mycket litet. Förr var man därför tvingad att hämta en avsevärd del av sin bärning från jakt och fiske. Detta fordrade att man disponerade sin tid efter växt- och djurlivets säsongmässiga rytm. Även sedan skogsbruket vuxit till sådan betydelse, att det ensamt skulle räcka som kompletterande näring, fortsätter man att leva på det gamla viset. Detta är också av betydelse för utbudet av arbetskraft för skogsarbete.

Befolkningsutvecklingen.

Den totala *befolkningen* inom det studerade området uppgick år 1930 till 71.415 och år 1948 till 72.236 personer.¹ Utvecklingen i de 25 socknarna förete många likheter. För varje kommun kan en stigande kurva följas från 1800-talet fram till 1920- eller 1930-talet. Någon gång under dessa decennier började dock befolkningskurvorna

¹) Exkl. Sollefteå stad och landsf.

att slutta nedåt. Orsaken härtill var en tilltagande utflyttning och särskilt på 1930-talet minskad nativitet. Undantag från denna typiska utvecklingslinje äro endast Vilhelmina, Dorotea och Frostviken, där en nativitet, som tillhör landets högsta, resulterat i fortsatt befolkningsökning, trots betydande utflyttning. En typ för sig utgöra de kommuner, där kraftverksbyggen pågått under senare år, nämligen Ed (Forsmo), Långsele (Hjalta) och Ådalsliden (Nämforsen och Kilforsen). Även dessa kommuners befolkningstal minskade under 1930-talet. Under 1940-talet vändes emellertid befolkningskurvorna åter uppåt, en förändring som helt förklaras av inflyttning i samband med kraftverksbyggena.

Flyttningarna ha inte bara haft den följden att socknarnas folkmängd minskat. De ha också medfört en omflyttning av befolkningen *inom* socknarna. Socknarnas centralorter¹ ha vuxit mycket kraftigt, medan byarna förlorat folk.² En sådan koncentration av bosättningen har man haft i alla kommuner, oavsett hur kurvan för den totala befolkningen förlöpt. I de 10 översta kommunerna i dalen studerades befolkningsutvecklingen i varje by. Av 194 undersökta byar hade under tiden 1938—48 4 helt avfolkats, 13 haft

¹) De orter som avses äro närmast Vilhelmina och Dorotea municipalsamhällen, Gäddede, Strömsund, Brattbäcken, Bodum kyrkby, Backe, Junsele (Krånge), Ramsele kyrkby, Näsåker, Helgum stationssamhälle samt Långsele, således områdets större handels- och administrationscentra. Här och i fortsättningen ha dessa orter ej kallats för *tätorter*, då man numera brukar betrakta varje befolkningsagglomeration med mer än 200 innevånare som en tätort. Det är nämligen just för dessa större orter som befolkningsökningen under de senaste 10 åren varit mest markant.

²) Denna slutsats grundar sig på en bearbetning av mantalslängderna för Vilhelmina, Dorotea, Åsele, Frostviken, Alanäs, Ström, Tåsjö, Bodum, Fjällsjö och Junsele för åren 1938 och 1948. Bebyggelsen är här på ett utpräglat sätt lokaliserad till byar. Dessa byar ha lätt kunnat återfinnas i längderna. Längre ned i Ådalen äro byarna mindre väl utpräglade och den fiskala indelningen överensstämmer inte så väl med bebyggelsens geografiska avgränsning. Vid bearbetningen fördelades befolkningen i de olika byarna på kön och åldersgrupper. Dessutom registrerades skogsarbetarna särskilt (jfr nedan).

en befolkningsminskning på 50 % och däröver, samt 65 en minskning på 20 % och däröver. Huvuddelen av de som flyttade in till centralorterna tillhörde de yngre åldersgrupperna. Då kvinnorna flyttade i större utsträckning än männen, blev könsproportionen i de små och medelstora byarna mycket snedvriden. I många byar fanns det inte någon flicka i giftasvuxen ålder, men väl 10—20 män.

Det är intressant att observera, att materialet tyder på att de minsta byarna förlorat mer folk i förhållande till folkmängden än de större. Det förefaller också vara så, att de längst bort från centrala orter liggande byarna haft större folkminskning än de, som ligga närmare. Därmed är givetvis inte bevisat att det just varit egenskaperna »litenhet» och »avlägsenhet», som varit orsak till folkminskningen.

Skogsarbetarna.

Det har av det föregående framgått, att skogsarbetarna inte utgöra någon klart urskiljbar grupp. Därför kan man inte med ledning av den officiella statistiken få reda på hur många skogsarbetare, som finnas inom området. I statistiken redovisas den befolkning, som sysslar med jordbruk och binäringar, tillsammans i en grupp. Om man skulle använda uppgifterna om denna grupp för beräkningar om tillgången på skogsarbetare, skulle felmarginalen uppenbarligen bli orimligt stor. Visserligen är större delen av skogsarbetarna också jordbrukare, men det finns — särskilt i de nedre delarna av ådalen — många jordbrukare som inte arbeta i skogen. Inte heller mantalslängderna ge utan vidare upplysning om hur många personer, som böra hänföras till kategorien skogsarbetare, eftersom yrkestiteln skogsarbetare där inte förekommer på långt när så ofta som de verkliga förhållandena borde föranleda. Detta

beror delvis på mångsyssleriet. Men delvis beror det också på en utpräglad motvilja mot att låta registrera sig som skogsarbetare. (Orsakerna härtill komma att beröras längre fram.) Det blev därför nödvändigt att specialbearbeta mantalslängderna för att få en uppfattning om antalet skogsarbetare.

De personer, företrädesvis skogvaktare och kommunalmän, som bearbetade mantalslängderna, fingo med ledning av sin mycket goda personkännedom pricka av alla personer, som år 1938 respektive år 1948 utfört skogsarbete. Givetvis fanns risk för felaktigheter, när uppgifterna på detta sätt blevo beroende av enskilda personers minne. Felet skulle dock ha blivit så mycket större att resultatet blivit värdelöst, om man nöjt sig med att mekaniskt registrera dem, som i mantalslängden stodo upptagna som skogsarbetare.¹ Resultatet av specialbearbetningen visade att det år 1938 fanns c:a 12.600 och år 1948 c:a 9.800 skogsarbetare inom området. Skogsarbetarekåren skulle sålunda ha minskat med något över 20 % på 10 år.

På detta sätt blev dock skogsarbetarekårens storlek beräknad i överkant. Alla, som arbetat i skogen, medtogos ju, även de, som mycket oregelbundet och endast i mycket liten utsträckning ägnat sig åt skogsarbete. För att få en bättre uppfattning om hur många, som kunna räknas till en mera stadigvarande kår av skogsarbetare, borde således dessa »tillfälliga» arbetare räknas bort. Det är givetvis vanskligt att uppställa några normer för en sådan kategoriindelning, men det ansågs vid bearbetningen av mantalslängderna, att man ungefär fick den eftersträvade indelningen, om man hänförde de personer till en särskild grupp, som under respektive säsonger arbetat i sko-

¹) Som exempel kan nämnas att en specialbearbetning av mantalslängden för Ramsele, där bara de som stodo upptagna som skogsarbetare räknades, gav till resultat, att det år 1948 funnits endast c:a 90 skogsarbetare i socknen. Vid den beskrivna genomgången kom man till 683!

gen mindre än en månad eller av andra skäl kunde betraktas som tillfälliga skogsarbetare. Sedan de tillfälliga skogsarbetarna räknats bort, uppgick den egentliga skogsarbetarekåren år 1938 till c:a 11.000 personer och år 1948 till c:a 8.200.

Men därmed är tillgången på skogsarbetskraft vid de två tidpunkterna ej fullt bestämd — bortsett från att siffrorna äro behäftade med felmarginaler. Det förekommer att arbetskraft tillföres området utifrån. Det förekommer också att arbetare som äro bosatta inom området arbeta utanför detsamma. Det har ej varit möjligt att få tillfredsställande statistisk information om dessa förhållanden. Om Kramforsbolagets personalrekrytering i detta avseende vore representativ för hela området — några skäl att anta motsatsen finns icke — skulle det betyda att mindre än 5 % av dem som arbetat inom området kommit utifrån. Såvitt bekant har »utvandring» av arbetskraft till platser utanför området endast vissa år förekommit i nämnvärd omfattning men aldrig i mera betydande skala. Vid de fortsatta överbägandena torde man därför kunna använda de nyss angivna siffrorna utan några korrektioner av här diskuterade skäl. Däremot måste man naturligtvis hålla i minnet att de kunna vara behäftade med en osäkerhetsmarginal på grund av det sätt, varpå de beräknats. Någon säkrare metod att beräkna antalet skogsarbetare har emellertid icke stått till buds.

Den minskning av skogsarbetarekårens numerär som kunnat observeras träffade uteslutande de yngre åldersgrupperna. Antalet personer över 55 års ålder ökade däremot med några hundra man. Kårens ålderssammansättning försämrades således starkt.

I alla kommuner utom Dorotea och Vilhelmina minskade antalet skogsarbetare. Den kraftigaste avtappningen hade Långsele och Multrå, där antalet sjönk med mer än hälften på tio år. Förutom dessa socknar hade Tåsjö, Junsele, Ådalsliden, Resele, Helgum och Torsåker minskningar med $\frac{1}{3}$ eller mera.

Viktigt att observera är att antalet skogsarbetare särskilt starkt minskat i kommunernas centralorter.¹ Det ligger nära till hands att söka förklaringen härtill i den snabba expansion, som näringslivet i dessa orter genomgått under de senaste tio åren. Bil- och busstrafiken har gjort stora framsteg. Många nya affärer och motorverkstäder ha tillkommit och antalet funktionärer för statlig och kommunal förvaltning, skogsägareföreningar, vattenregleringsföretag m. m. har ökat. Genom denna utveckling har säkerligen ett betydande antal personer, som tidigare varit skogsarbetare, sysselsatts i »stadsnäringsarna». Men många observationer tyda på att detta endast delvis kan vara förklaringen till att skogsarbetarnas antal absolut och procentuellt minskat så kraftigt i dessa orter. Det förefaller som om avgången från skogsarbetaryrket varit större än det antal fasta platser, som uppstått på grund av de nyssnämnda näringarnas expansion. Någon arbetslöshet har emellertid icke uppstått ty under de gångna högkonjunkturåren har det funnits gott om tillfälliga sysselsättningsmöjligheter i byggnadsarbete, vägarbete, kraftverksbyggen m. m. Trots att denna sysselsättning oftast varit mycket oregelbunden har det ändå varit svårt att värva folk för skogsarbete i central-

1) Följande siffror kunna här anges:

	1938			1948		
	Total befolkning	Skogsarbetare		Total befolkning	Skogsarbetare	
		antal	i % av män 15-65 år		antal	i % av män 15-65 år
Dorotea m:e	698	36	14.1	820	32	10.2
Åsele m:e	1.283	125	26.5	1.603	73	12.5
Hoting	691	108	37.4	964	3	0.8
Gäddede	569	65	28.4	714	26	9.5
Strömsund	920	26	7.6	1.158	25	6.1
Backe	749	109	38.4	862	83	26.5
Bodum	273	37	41.1	266	46	44.7
Junsele (Krånge)	764	109	36.9	938	63	17.2

orterna. Vad som varit orsaken hertill har icke blivit fullt klarlagt. Det kan ha berott på ovilja att återgå till skogsarbete sedan man vant sig vid livet i ett större samhälle. Det kan också ha berott på att kommunikationerna mellan dessa orter och arbetsplatserna i skogen varit dåliga.

Arbetskraftsbalansen 1938 och 1948.

Om man skall kunna besvara den första av de inledningsvis uppställda frågorna, — orsakerna till arbetskraftsbristen — är det nödvändigt att göra upp en s. k. arbetskraftsbalans, d. v. s. att göra en kalkyl, som belyser inte bara tillgången på arbetare utan också utbudet av arbetskraft samt efterfrågan. Den arbetskraftsbalans, som det vore önskvärt att få se uppställd, skulle på tillgångssidan innehålla det antal dagsverken som respektive 11.000 (1938) och 8.200 (1948) man skulle kunna prestera per år och på efterfrågesidan det antal dagsverken som efterfrågats (kommer att efterfrågas) av jordbruk, skogsbruk, vägarbeten, byggnadsarbeten, kraftverksbyggen och andra arbeten, som enligt det föregående utföres av den kategori av arbetare det här är fråga om.

För att börja med utbudssidan, har det visat sig möjligt att få statistiskt underlag för en kalkyl för skogsarbetets del. Sålunda har antalet utförda dagsverken för huggning, körning, skogsvård och flottning åren 1938 och 1948 kunnat uppskattas till resp. 1.450.000 och 1.150.000. Avverkningarna inom området ha härvid beräknats med ledning av flottningsstatistiken med (uppskattat) tillägg för de kvantiteter, som inte flottas. Uppgifterna om utförda skogsvårdsarbeten ha erhållits från skogsvårdsstyrelserna.

Siffrorna avse således åtgången av arbetskraft för det arbete, som verkligen utfördes respektive år. Något siffermässigt mått på *efterfrågan* av arbetskraft är svårare att prestera. Erfarenheterna från

arbetsmarknaden tyda på att den utförda avverkningen och skogsvården under 1938 tämligen väl svarat mot efterfrågan, medan detta inte var fallet under år 1948. Vill man komma till en riktigare siffra för *behovet* av arbetskraft under 1948, torde man böra höja 1948 års siffra åtminstone till 1.300.000. Med utgångspunkt från dessa beräkningar och den tidigare beräkningen av antalet skogsarbetare vid de olika tidpunkterna, skulle man kunna uppskatta arbetsinsatsen per skogsarbetare, uttryckt i årliga dagsverken, till 132 för år 1938 och 139 för år 1948. Räknar man för den senare tidpunktens del med den siffra, som justerades för att den efterfrågade arbetsmängden under 1948 var större än den som utfördes, kommer man till siffran 158.

Riktat man åter uppmärksamheten på utbudssidan, gäller det i första hand att komma underfund med, varför inte utbudet av dagsverken per man blev tillräckligt under år 1948. Endast för den händelse antalet skogsdagsverken med hänsyn till behovet av arbetskraft inom övriga verksamhetsgrenar omöjligt skulle kunna höjas till de omkr. 158, som behövdes, kan man säga att problemets kärna helt legat i nedgången med 20 % i arbetarstammens *numerär* på grund av befolkningsutvecklingen och utflyttningen. I annat fall måste den sägas ha legat delvis på ett annat plan och att befolkningsutvecklingen och utflyttningen inte i första hand varit utslagsgivande.

Det har nu inte varit möjligt att siffermässigt precisera dagsverksåtgången inom jordbruket och andra sysselsättningar utanför jordbruket på samma sätt som för skogsbrukets del. Då jordbruken i allmänhet inte äro större än 1—3 hektar, kan man dock utgå ifrån att högst 8 veckor (dock ej sammanhängande) åtgå av manlig arbetskraft för deras skötsel. När skogsarbetet tagit sina 139 dagar och jordbruket fått sin arbetsinsats, borde därför omkring 3 månader per år återstå för andra arbeten. Bortsett från de socknar, där kraftverksbyggen eller sjöregleringar pågått, förefaller det

mycket osannolikt att alla arbetare under resten av året haft full sysselsättning med förvärvsarbete. Allt talar i stället för att en stor del av tiden tillbringats på det egna jordbruket, varvid man visserligen icke varit sysslös men heller icke sysselsatt med inkomstbringande eller ur strängt ekonomisk synpunkt produktivt arbete. Då officiellt redovisad arbetslöshet förekommit endast i mycket liten utsträckning, synes man kunna tala om »*dold arbetslöshet*». Dessa slutsatser bestyrkas även av många andra iakttagelser som kunnat göras.¹

Resultatet blir alltså att det samtidigt som arbetsmarknaden präglats av svår brist på folk för skogsbrukets behov funnits »*dold arbetslöshet*». Man kan därför inte utan vidare påstå att *antalet* skogsarbetare varit för litet under 1948 med hänsyn till oundgängligt behov av dagsverken i jordbruket m. m. Om man tänker sig att alla arbetare erbjudit sig att arbeta ytterligare 50 dagar om året i skogen, vilket alltså i och för sig bort gå väl för sig utan intrång på andra verksamhetsgrenar, skulle antalet dagsverken i skogen ha ökats med storleksordningen 400.000 dagsverken per år, vilket mer än väl skulle ha förslagit för att täcka behovet. Den allmänna slutsatsen kan alltså dragas att arbetskraftsproblemet delvis legat på ett helt annat plan än det rent befolkningsmässiga. Det har funnits ledig arbetskraft, men den har inte kunnat eller inte velat sysselsättas i skogen.

Man bör emellertid göra två reservationer till detta anmärknings-

¹) En bearbetning av olycksfallsstatistiken för Kramfors AB visade att 553 man, som figurerade i denna statistik, säsongerna 1946/47 och 1947/48 i genomsnitt hade utfört 127 skogsdagsverken per säsong. Av dessa hade 159 dessutom arbetat med flottning under i genomsnitt 32 dagar. Härtill kom med stora individuella olikheter arbete inom byggnadsfacket, vägarbete, eget jordbruk, arbete inom andras jordbruk m. m. I genomsnitt kvarstodo 88 dagar oredovisade, d. v. s. man hade inte haft någon sysselsättning. — Ett sjuttioalv intervjuer gjordes med skogsarbetare om deras arbetsförhållanden. Därvid uppgavs antalet arbetsdagar i skogen per år till någonting mellan 80 och 140.

värda påstående, alldeles frånsatt att siffrorna ju äro behäftade med felmarginaler. För det första äro de genomsnitt för hela året, för det andra avse de området i dess helhet.

Även om skogsbolagen numera sträva efter att fördela arbetet jämnt över året, har en säsongmässig ansvällning av arbetet under vintern inte kunnat undvikas. Enligt beräkningar utfördes omkring hälften av arbetet säsongen 1947/48 under månaderna januari, februari, mars och april. Antar man att 50 % av 1948 års dagsverken föllo på dessa månader, fordrades det 72 dagsverken av 8.200, med hänsyn till helger fördelade på de olika månaderna ungefär sålunda: januari 17, februari 20, mars 21, april 14. Härav framgår att arbetsmarknadsläget under denna tid måste ha varit mycket ansträngt. Det fordrades nära nog att 8.200 man gingo man ur huse. Ett ansträngt läge måste ha rått även under juni månad, den bästa månaden för att bedriva skogsvård och samtidigt en bråd tid för jordbrukarna. Räknar man vid dessa kalkyler i stället med den tidigare nämnda högre siffran för antalet skogsarbetare 9.800 man, framstår läget givetvis såsom något lättare. Påståendet att det ansträngda läget på skogsarbetsmarknaden snarare berott på otillräckligt utbud av arbetskraft än på numerär brist på arbetare gäller främst således sommaren och hösten. Däremot har av allt att döma efterfrågan på arbetskraft varit mera konstant året runt. Den säsongmässiga ansvällningen under vintern kan således numera ej anses vara en följd av företagens planering av arbetet. Ur företagens synpunkt vore det fördelaktigare att ha en något större arbetsstyrka under tiden maj—september än under vintern.

Behovet av arbetskraft företer stora lokala växlingar år från år och även inom loppet av en säsong. Visserligen har det kunnat konstateras, att arbetarna under senare år varit mycket rörliga när det gällt att växla arbetsgivare och arbetsplats inom sina hemtrakter, men däremot har det rått stor trögrörlighet, när det gällt förflyttningar över långa avstånd. Därför kan det finnas ledig arbetskraft

i ett hörn av området samtidigt som arbetsmarknaden varit mycket ansträngd i ett annat.

Trots dessa speciella reservationer är det tydligt att den ovan formulerade slutsatsen i stort sett är säkerställd. Det återstår då att förklara varför arbetskraften blivit så ofullständigt utnyttjad under en stor del av året. Delvis har detta berott på organisatoriska svagheter. Genom bristen på fasta kontakter mellan arbetare och arbetsgivare ha många dagsverken förlorats. Likaså har tid försuttits på höstarna genom att kollektivavtalen blivit sent färdiga. Den stora rörligheten har haft liknande verkningar. De arbetare, som under säsongen 1947/48 under någon tid voro anställda hos Kramfors AB, hade i genomsnitt även 3 andra skogsarbetsgivare. Vanligt var att man hade 5 à 6 arbetsgivare på en säsong. Några funnos som hade 8 respektive 9 arbetsgivare.¹ Till betydande del har emellertid den ofullständiga sysselsättningen inte berott på dessa omständigheter utan den har varit självvald. De som sökt sommararbete ha helst velat ha arbete vid vägbygge, kraftverksbygge eller annat byggnadsföretag. Om sådant inte stått att få, har man ofta föredragit att stanna hemma framför att taga skogsarbete. Efterkrigstidens inkomstförbättringar ha obestriddligen i hög grad underlättat ett sådant val.

Ett förhållande att observera är vidare att bristen på arbetskraft skärpts därav att de som åtagit sig skogsarbete förkortat sin arbetstid. Man har således kunnat konstatera att såväl huggare som körare under de senaste fem åren dels avsevärt förkortat sin arbetstid per dag, dels utnyttjat antalet möjliga arbetsdagar per vecka i mindre utsträckning än förut.

¹) Uppgifterna erhållna genom bearbetningar av bolagets olycksfallsstatistik. Ett mått på rörligheten kan också erhållas på ett annat sätt. För en normal drivning behöver Kramfors AB 2.500 à 3.000 man under högsäsongen. I avlöningsböckerna funnos säsongen 1947/48 konton upprättade med c:a 5.500 personer.

När man bedömer motviljan att antaga skogsarbete och den spontana arbetstidsförkortningen får man ha i minnet att skogsarbete (huggning) enligt arbetsfysiologiska undersökningar är inemot dubbelt så energikrävande som tungt industriarbete. Det är sålunda förklarligt, att minskad fysisk ansträngning varit det som lockat mest, när en höjning av levnadsstandarden blivit möjlig.

Den framtida arbetskraftsbalansen.

Om man utsträcker kalkylerna till att även omfatta någon punkt i framtiden, t. ex. år 1958, borde man kunna närma sig det svar på den andra inledningsvis ställda frågan — rörande utsikterna att i framtiden få arbetskraftsbehovet täckt. Därvid måste man givetvis bygga på en rad antaganden.

För att få en uppfattning om den *framtida tillgången på skogsarbetare* måste man försöka göra en framskrivning av 1948 års manliga befolkning inom området, varvid hänsyn får tagas till normal dödlighet, nyrekrytering till yrket och avgång från yrket. Om de båda senare faktorerna kunna givetvis endast gissningar göras. Mest instruktivt torde vara att antaga att procentuellt lika många ynglingar i den uppväxande generationen komma att ägna sig åt skogsarbete som under tioårsperioden 1938—48 och att avgången från yrket i olika åldrar procentuellt blir lika stor som under denna period. Skulle så bli fallet, minskar skogsarbetarekåren inom området från 9.800 till 7.700. Dessa beräkningar visa således resultatet av att den hittills rådande utvecklingslinjen fortsätter i ytterligare tio år. Andra antaganden i mer optimistisk eller pessimistisk riktning om nyrekrytering och avgång kunna givetvis göras. Att vid dessa framtidskalkyler försöka skilja mellan tillfälliga och stadigvarande skogsarbetare torde vara gagnlöst.

De framtida avverkningarna och den framtida skogsvården har beräknats på så sätt att principerna för de avverkningsberäkningar och skogsvårdskalkyler som upprättats på basis av andra riksskogstaxeringen för Norrland tillämpas på området. Räkna man med att all sulfitved skall barkas och göres tillägg för flottningen, erhåller man ett behov av 1.200.000 dagsverken per år. Denna siffra ligger i nivå med den arbetsvolym som utfördes under 1948 men under den nivå som man kan beräkna efterfrågades vid denna tidpunkt. Sammansättningen av denna siffra är dock en annan än år 1948. Således är arbetskraftsåtgången för huggning och körning på grund av de nedskärningar i avverkningar som måste göras mindre än år 1948, medan arbetskraftsåtgången för skogsvård (däri inräknade vägbyggnader) har antagits bli omkring dubbelt så stor som år 1948.

Jämföres den uppskattade siffran för antalet dagsverken år 1958 med den tidigare nämnda siffran för antalet skogsarbetare detta år kommer man till att det då skulle erfordras en arbetsinsats av 156 dagar per man och år, d. v. s. en ökning av den genomsnittliga arbetsinsatsen per man och år med 19 dagar eller 14 % jämfört med år 1948.

Det är mot bakgrunden av den lämnade redogörelsen tydligt, att om utvecklingen får fortsätta efter de senaste tio årens linjer, en mycket allvarlig situation kommer att uppstå. Det förefaller inte finnas någon anledning att antaga att utflyttningen och avgången från yrket skall stanna av. Det finns heller ingen anledning att anta, att benägenheten att arbeta i skogen skulle bli större och delvis kompensera den fortsatta minskningen av skogsarbetarkåren. Därmed är svaret givet också på den tredje av de inledningsvis ställda frågorna. Särskilda åtgärder måste säkerligen vidtagas för att säkra tillgången på arbetskraft i framtiden.

Orsakerna till utflyttningen från skogsbygderna
och till flykten från skogsarbete.
En opinionsundersökning.

Vill man ta ställning till ett praktiskt program för att lösa skogsarbetarproblemet är det nödvändigt att veta, vilka åsikter som befolkningen inom skogsbygderna själv har i dessa frågor. Vad anser man t. ex. vara orsaken till avfolkningen?

För att få svar härpå gjordes försök att pejla opinionen genom intervjuer och genom överläggningar med rådgivande kommittéer. Dessa kommittéer bestodo av äldre och yngre skogsarbetare, hustrur och döttrar till skogsarbetare, jordbrukare och representanter för Kramfors AB.¹ De informella samtal, som fördes, voro mycket givande. Vad som därvid framkom om orsakerna till avflyttningen kan sammanfattas på följande sätt.

Man hänvisade i allmänhet till det tunga arbetet och de primitiva arbetsförhållandena. Familjefäder framhöllo olägenheten av att behöva ligga långa tider borta från sina familjer.

Särskilt de yngre skogsarbetarna voro angelägna om att få omväxling i arbetet. Många ansågo det omöjligt att året runt arbeta med huggning. Vagarbete och byggnadsarbete var mycket populärt som omväxling. Om det fanns möjlighet, ville man helst stanna i sådant arbete.

Förtjänsterna ansågos allmänt ojämna och dåliga. Över det vid undersökningstillfället (sommaren 1949) aktuella förtjänstläget hördes dock få klagomål. Årsinkomsterna hade emellertid inte stigit i samma proportion som dagsförtjänsterna på grund av att man

¹) Rådgivande kommittéer funnos inom undersökningsområdet i Alanäs, i Långsele-Högland (övre Dorotea), i Backe (Junsele och Fjällsjö) samt utom området i Stigsjö

utnyttjat det högre förtjänstläget till att taga ut mera fritid. Hågkomster från dåliga år på 1920- och 30-talen påverkade i hög grad omdömena om skogsbruket som förvärvskälla.

Jordbrukarna framhöllo den betydelse som jordbrukets dåliga lönsamhet hade i sammanhanget. Jordbrukarna ha inte möjlighet att bjuda unga pojkar och flickor samma löner som andra näringar. En skillnad i lönehänseende råder såväl mellan jordbruk och skogsbruk som mellan jordbruk och industri. Jordbruket kan endast betala hälften så höga dagspenningar om sommaren som skogsbruket om vintern.

Det finns många inom skogsarbetarekåren, som äro olämpliga för skogsarbete. De sakna de fysiska och psykiska förutsättningarna och utgöra ofta irritationskällor för de övriga.

En orsak till ungdomens stora flyttningsbenägenhet är de dåliga sysselsättningsmöjligheterna för unga flickor. Med undantag för Ulriksfors finns inom undersökningsområdet knappast någon enda industri med kvinnlig arbetskraft. I dessa trakter ha de unga flickorna alltid varit tvungna att ge sig av från hembygden, om de velat ha något eget arbete, som inbringar kontanter. Numera är jordbruket mycket impopulärt bland flickorna. Förr flyttade i stort sett endast arbetskraftsöverskottet, men numera har flyttningen som tidigare visats en sådan omfattning, att det blir ett markant underskott på kvinnor. När flickorna flytta, flytta pojkarna efter.

En annan sak, som särskilt påverkar flickornas flyttningsbenägenhet, är de omoderna bostäderna. Dessa äro nu i allmänhet betydligt bättre än för tio år sedan, men de sakna fortfarande i flertalet fall vatten och avlopp. I många fall saknas även elektriskt ljus. Det blir en allt vanligare inställning bland flickorna att de inte kunna tänka sig att gifta sig och bo i den miljö, där de vuxit upp. Särskilt är denna attityd vanlig bland dem som åren före giftermålsåldern haft arbete i något större samhälle.

Den premiering av krisarbetskraft i skogarna, som ägde rum under krisåren, har haft menliga följder. Den ordinarie skogsarbetarekåren kände sig lindrigt sagt orättvist behandlad och fortsätter att känna sig så, även om just denna anledning upphört. Krisarbetskraftens behandling gav också de ordinarie skogsarbetarna tips om vilka krav på löne- och arbetsförhållanden man ställde inom andra yrken.

Byggnadsregleringen, i synnerhet de senaste årens skärpning av densamma, har skapat stark irritation. Ett av syftemålen med skärpningen var ju att söka nedbringa den inflationistiska ansvällningen av byggnadsarbetarekåren. Ingen nyrekrytering till byggnadsarbetarekåren skulle i princip få förekomma. När väg- och brobyggnadsarbeten skola göras i bygderna, ha dessa under senare år för det mesta utförts av utifrån importerad arbetskraft, medan bygdens eget folk är »dolt arbetslösa» eller måste syssla med det i deras tycke mindervärdiga sommararbetet i skogarna.

Den politik fackförbunden föra sinsemellan tycks också ha skapat irritation. De övriga förbunden ha försökt hålla skogsarbetarna utanför sina områden, men skogsarbetarna ha inte kunnat hindra vem som helst att antaga skogsarbete. Skogsarbetarna ha därför blivit rädda för att organisera sig och rädda för att bli klassificerade som skogsarbetare. Yrkesbyte och/eller flyttning blir ofta följden härav.

Skolväsendets centralisering har haft ödesdigra följder för utbyarna. När skolan flyttat från byn, har en kulturell kontakt brutits. I regel ha byarna börjat avfolkas, när skolan stängts. Folkskollärarna utöva i allmänhet i dessa byar en betydelsefull verksamhet vid sidan av sina officiella plikter. Den primära drivkraften till avflyttningen från de skollösa byarna torde emellertid vara, att föräldrarna inte vilja utsätta sina barn för de påfrestningar det innebär att varje dag tillbringa flera timmar på skolskjuts. De flytta då

hellre med barnen ner till skolbyn. Härtill kommer att de barn, som under hela sin skoltid vistas i ett större samhälle, ogärna återvända till fädernebyn. Ju bättre undervisning de kommit i åtnjutande av, desto mindre gärna välja de skogsarbetet som yrke.

Bristen på kulturella kontakter framhölls särskilt av ungdomarna. Möjligheten att delta i föreningsliv, studiecirklar, idrott m. m. är liten i de avlägset belägna byarna. Det är dock bara en liten men betydelsefull del av ungdomarna, som starkast trycker på avsaknaden av kulturell stimulans. För det stora flertalet känns bristen på nöjen svårare. I de avlägsnaste byarna kan det t. ex. för de gifta kvinnorna gå flera år utan att de få möjlighet att besöka en biograf.

En viktig omständighet är också, att man i skogsbygderna numera i högre grad än tidigare blivit medveten om att det existerar andra och bättre levnadsvillkor inom andra yrken och i sydligare landsdelar. Detta beror på den ökade upplysningen i allmänhet, kanske i någon mån även på beredskapstidens »folkvandringar». Det framhölls också, att litteratur, press och radio idealiserade en livsform, som endast går att förverkliga i en stadsmiljö.

Fast antälld skogsarbetarekår — en lösning av skogens framtida arbetskraftsproblem.

Det mest verksamma medlet för att bättre kunna sysselsätta arbetskraften vore utan tvivel, att de norrländska skogsföretagen fast anställde arbetare, vilka använde hela eller större delen av sin tid till skogsarbete. Därigenom skulle de olägenheter, som nu råda på grund av bristen på fasta kontakter mellan arbetsgivare och arbetare upphöra. Den stora rörligheten skulle också försvinna och därmed många organisatoriska svårigheter och kostnader. Arbetarnas levnadsvillkor skulle också förbättras. De skulle få en säkrare och jäm-

nare inkomst. Genom sina direkta och indirekta verkningar skulle åtgärden kunna bidra till att minska flykten från skogsbygderna.

Ett annat sätt att bättre utnyttja tillgängligt folk och att minska de fysiska ansträngningarna är att i ökad utsträckning införa maskiner inom skogsbruket. En ökad mekanisering kräver emellertid yrkeskunnigt folk. För att få en stam av sådant folk fordras att ungdomar i tid skolas för de nya uppgifterna. Även detta aktualiserar således behovet av en fast skogsarbetarekår.

Skogsarbetarebefolkningens inställning till fast anställning ägnades stort intresse vid opinionsundersökningen. Det visade sig därvid, att åsiktsbildningen i denna fråga var tämligen vag. Några klart iakttagbara kollektiva åsikter funnos inte. Arbetarnas inställning till arbete och arbetsgivare präglades av stor individualism och man ville i princip vara så litet bunden som möjligt. Det var också andra omständigheter, som gjorde det svårt att få en säker uppfattning om opinionen. Upplysande svar fordra att enkla och klart definierade frågor ställas. Det var emellertid mycket svårt att ställa sådana frågor, då vederbörandes inställning till fast anställning ofta dikterades av hur vissa detaljer i ett eventuellt avtal härom komme att utformas. Särskilt fäste man sig vid sådana villkor som grad av bundenhet, möjlighet att få ledigt för jordbruksarbete, bostadsförmåner, pensionsvillkor, graden av säkerhet i anställningen vid konjunkturfluktuationer m. m.

Någon möjlighet att kvantitativt mäta uppdelningen för och emot fast anställning bland skogsarbetarna fanns inte. Vanligtvis fann man, att de mera framsynta och ledande skogsarbetarna voro starkt intresserade av fasta anställningsformer. I huvudsak framkommo följande motiv för och emot fast anställning.

För fast anställning framhävdes bl. a. följande:

Man var medveten om att den extrema högkonjunktur som rått under senare år någon gång måste dämpas. Tecken därpå hade redan

blivit synliga under år 1949. Med hänsyn till konjunkturvariationerna kunde det vara fördelaktigt att ha en fast anställning.

Särskilt de skogsarbetare, som befunno sig i giftasåldern, sade sig vara mycket intresserade av fast anställning, i synnerhet om arbetsgivaren kunde hjälpa dem till modern familjebostad.

En fråga som starkt intresserade alla var pensionsfrågan. Såväl i kommittéarbetet som vid intervjuer med enskilda framfördes önskemålen om förbättrade pensionsförhållanden mycket ofta och spontant. Man framhöll, att skogsarbetaren vanligtvis redan vid 50—55 års ålder var så förbrukad till kroppskrafterna, att han icke råde med fullgoda prestationer i skogen och därför de sista 5—10 åren före folkpensionen hade det mycket bekymmersamt. Skogsarbetarna skulle livligt uppskatta, om arbetsgivarna i någon form kunde trygga deras försörjning även under denna övergångstid. Det ansågs inte alltid nödvändigt att detta skedde i form av pensionering före folkpensionsåldern. I flertalet fall skulle det räcka med en ålderspremie under tiden t. ex. från 55 till något över 60 år. Under denna kunde flertalet fortfarande vara i arbete. Ett stort antal arbetare kunde dock betraktas såsom oförmögna till skogsarbete efter 60 à 63 års ålder. Givetvis var man på det klara med att man inte skulle komma i åtnjutande av pensionsförmåner annat än efter en viss kvalifikationstid i en arbetsgivares tjänst. Pensionsförmåner i någon form måste därför för skogsarbetarnas del betraktas som en stark drivkraft för dem att taga fast anställning.

Somliga ville ha fast anställning och ville samtidigt att ackordsarbete skulle borttagas under motivering att det förstörde kroppskrafter och nerver.

Många ville gå med på helårsanställning, därest de finge garanti för att de inte under hela året behövde arbeta med huggning utan finge omväxling under några månader i form av annat arbete, t. ex. vägbyggnad, gärna i bolagets regi.

Mot fast anställning framhölls bl. a. följande:

Man ansåg det nedsättande för självkänslan att vara fast knuten vid någon viss arbetsgivare. Man ville dessutom vara fri för att bättre kunna utnyttja konjunktursvängningarna. I uppåtgående tider var det bra att kunna välja arbetsgivare och därmed förbättra sina villkor.

Man misstänkte att den fast anställda kåren av arbetare skulle bli insatt på sådana arbetsplatser, dit man inte kunde få några andra, således de sämst betalda och de mest avlägset belägna.

En del uttalade sig mot fast anställning inte bara av personliga skäl utan även av princip. Man insåg, att en fast anställning av skogsarbetare endast kunde omfatta en del och för den närmaste framtiden en mindre del av arbetarna. Denna minoritet skulle få betydligt förbättrade ekonomiska villkor, vilket skulle skapa en kategoriklyvning bland befolkningen med mycket olyckliga sociala följder. Denna solidaritetskänsla var särskilt starkt utvecklad i de avsides belägna byarna uppåt fjällen, där man på sina håll ansåg att samtliga män i byn måste fast anställas eller också ingen.

Bostadsfrågan om bostädernas lokalisering.

Bostadsfrågan spelar en viktig roll i skogsarbetarproblemet. Vid intervjubesöken gjordes i de fall så kunde ske även observationer rörande bostadsstandarden. I allmänhet syntes skogsarbetarnas bostäder vara mycket väl hållna. Ofta hade genomgripande reparationer ägt rum under de senaste åren. Den viktigaste bristen i bostadsstandarden var emellertid att vatten och avlopp saknades. Detta gjorde bostäderna mycket tungarbetade, särskilt om vintern. Bristen på moderna bekvämligheter var ju också, såsom framgick av det föregående, en stark drivkraft för särskilt de unga kvinnornas avflyttning.

Bostadsfrågan diskuterades ingående i kommittéerna. Behovet av moderna bekvämligheter behövde därvid endast konstateras, inte diskuteras. Vad som däremot föranledde livlig diskussion var det riktigaste sättet att investera det stora kapital som skulle fordras för att höja skogsbefolkningens bostadsstandard, d. v. s. intresset koncentrerades kring frågan om en lämplig lokalisering av bostäderna.

Det är tydligt att lokaliseringsfrågan inte kan lösas efter någon schablonmässig princip, utan att hänsyn från fall till fall måste tagas till de lokala förhållandena. Likväl kunde under diskussionen intresset koncentreras till följande alternativ:

Den nuvarande bosättningen konserveras. Byarna förses med vatten och avlopp. Hjälp lämnas också till en högre kultur- och nöjesstandard, t. ex. genom uppförande av samlingslokaler.

Bebyggelsen koncentreras i största möjliga utsträckning till större orter, d. v. s. i regel kommunens tätorter.

De yngre ledamöterna, i synnerhet kvinnorna, höllo på att bebyggelsen i största möjliga utsträckning borde koncentreras till tätorterna. Dessa orters snabba tillväxt visade ju att folk helst ville bo där. Tätorterna ha den största livskraften. I sådana orter har man också tillgång till affärer och läkare, nöjen, idrott m. m.

I synnerhet de något äldre ledamöterna voro däremot av rakt motsatt åsikt. Den nuvarande bebyggelsen borde i flertalet fall konserveras. Man menade, att om blott invånarna i dessa byar fingo bättre materiell standard och säkrare inkomstförhållanden, så skulle de stanna kvar. Det var de osäkra ekonomiska förhållandena som drevo folk bort från byarna. Psykologiska faktorer som ensamhet, brist på kulturella kontakter m. m. ville denna grupp inte fästa så stort avseende vid. Man påpekade vidare, att det vore omöjligt att i större skala koncentrera bebyggelsen till tätorter, ty det skulle medföra, att jordbruket finge nedläggas. Man menade också att även om man inte ginge så långt som till en fullständig koncentra-

tion, så vore varje ytterligare uttunning av befolkningen i byarna nu av ondo, eftersom detta endast skulle bidra till ytterligare avflyttning. Särskilt fäst vid sina nuvarande boningsorter syntes befolkningen runt fjällsjöarna vara.

Några riktlinjer för den framtida
arbetskraftspolitiken.

Här är inte platsen att formulera något detaljerat program för hur skogens arbetskraftsproblem skall lösas. Materialet gör det dock möjligt att i stora drag diskutera olika åtgärder. De synpunkter som framläggas gälla givetvis i första hand det undersökta området, men de torde säkerligen kunna tillämpas på större delen av Norrland.

Det är tydligt att avflyttningen från skogsbygderna och avgången från skogsarbetaryrket i största möjliga utsträckning måste hejdas. Då det av dem, som stanna kvar, i framtiden kommer att fordras flera årliga skogsdaysverken än tidigare, förefaller det vara nödvändigt att skapa en kår av fast anställda skogsarbetare. Det är främst behovet av huggare och skogsvårdsarbetare, som bör tryggas på detta sätt.

Endast så många skogsarbetare kunna dock fast anställas som svara mot det behov av arbetskraft, som är säkrat för säsongfluktuationer. Säsongkurvan kan emellertid utjämnas. I södra Sverige har man ju sedan länge haft en betydligt jämnare fördelning av skogsarbetet över årstiderna än i Norrland.

Många tekniska och organisatoriska frågor måste lösas för att man skall kunna upprätta en kår av fast anställda skogsarbetare. En sådan är hur arbetsavtalen skola göras upp. Därvid står man inför problem, som man inte stött på tidigare. Arbetsgivarna kunna visserligen i vanlig ordning avtala med fackföreningarna om anställningsvillkor m. m. Men avtalen mellan arbetsmarknadens parter avse ju endast att reglera villkoren *om* anställning kommer till stånd.

Däremot stadga icke avtalen någonting om *att* anställning skall ske eller ett visst arbete utföras. Fackföreningarna lära icke kunna garantera att deras medlemmar verkligen komma att anställa sig i den utsträckning som är nödvändig. Dessutom är antalet organiserade arbetare inom skogsbruket förhållandevis lågt. Enbart genom kollektivavtal lär man således icke kunna skapa någon kår av fast anställda skogsarbetare.

Det synes därför vara nödvändigt att individuella avtal träffas mellan arbetarna och arbetsgivarna. Vilka villkor och vilka utfästelser som böra gälla på ömse sidor torde det föra för långt att gå in på här. Skogsarbetsmarknadens organisation skulle således bli annorlunda upplagd än t. ex. inom industrien. Inom industrien arbetar man enligt generationers sedvänja kontinuerligt året runt. Därför kan man här nöja sig med att träffa avtal enbart om arbetsvillkoren. Tills en motsvarande sedvänja blir etablerad inom skogsbruket måste man lita till individuella överenskommelser för att kunna komma ur nuvarande läge.

Därest företagen i någon form vilja hjälpa arbetarna till moderna bostäder, aktualiseras den viktiga frågan om bostädernas lokalisering. Såväl i fråga om koncentrerings av bebyggelsen till större orter som i fråga om konservering av den nuvarande spridda bebyggelsen ha ju starka skäl för och emot kunnat anföras. Med hänsyn till befolkningsutvecklingen förefaller det emellertid vara klok investeringspolitik att som regel inte satsa på de minsta byarna utan att så långt möjligt med hänsyn till arbetsobjektens belägenhet lokalisera bebyggelsen till folkrika och livskraftiga byar. Ett minimikrav bör vara att ha skola och affär.

Ett svårlöst problem är sysselsättningen av den kvinnliga arbetskraften. Som visats i det föregående flytta kvinnor mer än män, och kvinnornas flyttning leder till att även männen flytta. Orsaken till kvinnornas flyttning är bland annat svårigheten att finna för-

värvsarbete utanför jordbruket. Säkerligen skulle situationen kunna upphjälpas om sysselsättning kunde beredas de unga kvinnorna. Handel, serviceyrken och förvaltning har under de sista åren redan expanderat kraftigt. Möjligheten att bereda industriell sysselsättning förefaller således vara enda återstående utvägen. Ett eller några få industriföretag, som sysselsätta kvinnlig arbetskraft, kunna dock knappast förbättra situationen. Det skulle behövas industrianläggningar med 20—50 arbeterskor på ett dussintal ställen inom området för att någon verkan skulle uppnås.

Skogsbrukets rationalisering.

När man bedömer den framtida utvecklingen på arbetsmarknaden får man akta sig för att tänka statiskt. Det förefaller knappast sannolikt att insatsen av mänsklig arbetskraft per avverkad enhet eller kultiverad enhet alltid måste förbli densamma som nu. Genom organisatoriska förbättringar och genom användning av maskinella hjälpmedel i skogsarbetet torde betydliga arbetsbesparingar kunna göras. Detta säges i fullt medvetande om att det är betydligt svårare att rationalisera skogsarbetet än t. ex. industriarbetet.

Det förefaller t. ex. som om lagarbetets fördelar skulle kunna utnyttjas bättre. Som det nu är, måste varje skogsarbetare ha fysik nog att klara alla moment i skogsarbetet, även de tyngsta. Lagarbete skulle möjliggöra specialisering och därigenom göra det möjligt för personer, som inte besitta en toppfysik, att bedriva skogsarbete med drägliga inkomster. Upporganiserandet av sådant arbete förutsätter emellertid, att man har en organisation av fasta skogsarbetare att bygga på.

Ett annat sätt att i större skala spara arbete vore att ta bort skogsbarkningen. Barkningen utgör c:a hälften av huggningsarbetet och därtill den tyngsta delen av detsamma. Möjligheterna att slopa

skogsbarkningen begränsas emellertid av flera omständigheter. Flottas virke obarkat, öka riskerna för sjunkning och lagringsröta. Vidare uppstå skador på virket genom att garvännen i barken fälls ut, vilket orsakar kvalitetsförsämring.

Om man sålunda inte kan tänka sig att helt slopa skogsbarkningen, återstår frågan om barkningsarbetet kan mekaniseras. Många försök med barkningsmaskiner ha gjorts, men ännu har inget framkommit, som gör maskinbarkning i stor skala billigare än handbarkning. Problemet ägnas emellertid stor uppmärksamhet.

I huggningsarbetet har man i viss utsträckning använt motor-drivna sågar. Med nuvarande teknik och organisation äro emellertid dessa ekonomiskt motiverade endast under speciella förhållanden, t. ex. under svåra avverkningsförhållanden eller då arbetskraften tryter.

Däremot har möjligheten att använda maskiner varit större när det gällt snöröjning, vägbrytning, vägunderhåll samt vissa transporter och skogsvårdsarbeten m. m. Det förhåller sig således så, att det hittills varit svårast att mekanisera de arbetsmoment, som det ur arbetskraftssynpunkt varit mest angeläget att kunna mekanisera.¹

Inom alla avsnitt av skogsarbetet skulle emellertid förutsättningarna att använda maskiner förbättras, om avverkningsarbetet i större utsträckning kunde koncentreras. Om större ytor än som nu är fallet på en gång kunde slutavverkas, skulle såväl huggning som transporter och efterföljande skogsvårdsarbeten med betydligt större fördel än nu kunna göras med maskiner. Institutionella förhållanden hindra emellertid en koncentration av arbetet i större skala. Gällande skogsvårdslagstiftning och i synnerhet tillämpningen av densamma

¹) Förf. har haft tillfälle att ta del av resultaten av de försök med maskindrift, som gjorts inom Kramfors AB under ledning av jägmästare Nils Hultmark. Av landets skogsföretag torde Kramfors AB vara det, som kommit längst, när det gällt att införa maskindrift i skogsbruket.

gör att endast sällan sådana stora sammanhängande avverknings- och förnygringsytor kunna uppstå. Ehuru förf. inte besitter någon skoglig sakkunskap, torde det ändå vara tillåtet att ifrågasätta, om inte vi i framtiden tvingas att ompröva lagstiftningen härvidlag. Vid avvägningen mellan önskemålet att i största möjliga utsträckning spara växande skog och önskemålet att åstadkomma ett rationellt och med moderna hjälpmedel bedrivet skogsbruk, torde hittills det förstnämnda i flertalet fall ha fått dominera. Men även om reformer äro tänkbara på detta område, återstår som ett väsentligt hinder för koncentrerade avverkningar den nuvarande spridda arronderingen.

Vid bedömningen av utvecklingen på lång sikt förefaller det dock ovedersägligt, att skogsbruket successivt måste gå mot en ökad användning av maskiner. De svåraste och mest tidsödande problemen för spridning av denna mekanisering äro av organisatorisk natur. För att smidigt kunna inlemma maskinerna i driften synes det vara nödvändigt med kontinuerlig försöksverksamhet. Även om de ekonomiska resultaten av maskinell skogsdrift hittills inte varit fullt tillfredsställande, måste man beakta, att kostnaderna för de arbetsformer som nu tillämpas säkerligen komma att stiga i framtiden. Alla tecken tyda på att arbetskostnaderna relativt till andra kostnader komma att stiga på grund av knapphet på arbetskraft och motvilja mot tungt kroppsarbete.

Även andra synpunkter än de rent ekonomiska och kalkylmässigt gripbara måste emellertid beaktas. Möjligheterna att substituera manuell arbetskraft med maskinell sådan har visat sig göra arbetet lättare och intressantare. Därigenom har man kunnat ta vara på tekniskt sinnad ungdom som annars måste flytta från trakten för att få utlopp för sina intressen. Mekanisering bidrar säkerligen till att överbrygga den klyfta i socialt hänseende mellan skogsarbetet och övriga yrken man anser finnas.